

Fehér Lilla – Kanász Viktor

PÁZMÁNY PÉTER 1628-BAN ÍRT LEVELE DALLOS MIKLÓS GYŐRI PÜSPÖKHÖZ

Amint arra már a Pázmány Péter életét és munkásságát kutató Hargittay Emil és Tusor Péter is felhívta a figyelmet, a bíboros-érsek leveleinek gyűjteménye a Hanuy Ferenc által a 20. század elején kiadott nagyszabású munka után sem tekinthető befejezettnek.¹ A Hanuy-kiadás óta számos, eddig ismeretlen levél került elő, amelyek közül több már közlésre került.² Az utóbbi években a Pázmány-kutatás egyik központjává a bíboros nevét viselő egyetem vált, ahol Tusor Péter irányításával folyik a Hanuy óta felfedezett levelek kötetbe rendezése és kiadása. Az eddig nem közölt levelek közé tartozik az alábbiakban ismertetésre kerülő irat is.³

Jelen közleményünkben Pázmány Péter Dallos Miklós győri püspökhöz 1628. január 14-én, Nagyszombatból írt levelét bocsájtjuk közre, kiegészítve ezzel az esztergomi érsek Dallos Miklóssal folytatott levélváltásainak sorát, mely fontos adalékokkal szolgál a győri káptalan és a jezsuita kollégium életét, valamint a bíborosnak a nádorhoz és Melchior Klesl bécsi püspökhöz fűződő viszonyát illetően.

Pázmány és Esterházy Miklós nádor között híresen rossz viszony állt fenn. Egymás iránti ellenszenvükről levélváltásaik maliciózus volta is árulko-

¹ *Hargittay Emil*: A Pázmány-levélfilológia helyzete. ItK 82. (1978) 185–186.; *Tusor Péter*: Ismeretlen levelek, iratok, feljegyzések Pázmány Péterről, ItK 100. (1996) 318.; *Uő*: Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (1997) 1–2. sz. 83–84.

² *Tóth László*: Pázmány Péter ismeretlen levele a magyar pálosok reformja ügyében. Magyar Könyvszemle 37. (1930) 106–112.; *Galla Ferenc*: Harminckilenc kiadatlan Pázmány-levél. Vác 1936.; *Iványi Béla*: Pázmány Péter kiadatlan levelei. Körmend, 1943.; *Galla Ferenc*: Újabb kiadatlan Pázmány levelek. Bp. 1943.; *Benda Kálmán*: Pázmány Péter néhány kiadatlan levele. ItK 79. (1975) 685–691.; *Szelestei N. László*: Pázmány Péter levele Pethő Gergelyhez. ItK 93. (1989) 438.; *Gömöri György*: Pázmány Péter ismeretlen levele I. Rákóczi Györgyhez. ItK 94. (1990) 746.; *Bitskey István*: Pázmány Péter ismeretlen levele Roberto Bellarminóhoz. ItK 96. (1992) 81.; *Tusor Péter*: Pázmány Péter esztergomi érsek levelei Rambaldo Collaltohoz (1621–1626). *Lymbus* (2003) 111–116.; *Iványi Péter – Fazekas István – Koltai András*: Pázmány Péter és a Batthyányak. Szent István Társulat, Bp. 2008.; *Martí Tibor*: Pázmány Péter esztergomi érsek levelei a bécsi spanyol követséghez (1627–1629). *Lymbus* (2009) 15–24.

³ A levél lelőhelye: Győri Egyházmegyei Levéltár, Győri Káptalan hiteleshelyi (országos) levéltára, Cimeliotheca et theca VII, n. 427. E levél egyike azon 13 Pázmány-iratnak, amelyeket Fraknoi idézett, ám Hanuy hiába keresett és tételes felsorolásukkal feltárásukat a további kutatásokra bízta. *Hanuy Ferenc*: Pázmány Péter Bíbornok, Esztergomi Érsek, Magyarország Prímása Összegyűjtött levelei I. Bp. 1911. XV–XVI (2. sz.). A levél létezésére és részleges tartalma a tudomány számára tehát régóta ismeretes, a teljes közlésére azonban eddig még nem került sor. – Ez úton is köszönjük tanárunknak a közzététel lehetőségét.

dik. Mindez a most közölt iratból is kiderül, melyben Pázmány a nádor által személyét ért atrocitásokról számol be a győri püspöknek. A két államférfi között a viszony 1627-ben, nem sokkal e levél írása előtt mérgesedett el a nádor által összehívni kívánt *insurrectio* ügye miatt.⁴

A nádorhoz írt levelekkel ellentétben a Dalloshoz írt sorokban nem egyszerűen a Pázmánytól megszokott gáláns hangnem érződik; az érsek szóhasználatára szívélyességet, barátságos kapcsolatot sejtet. Pázmány és Dallos kapcsolatáról Fraknói Vilmos *Dallos Miklós politikai és diplomatai iratai* című munkájában írt.⁵ Feltehetően 1616-ban ismerkedtek meg, amikor Dallost az esztergomi főkáptalan tagjaként, zólyomi főesperesként és olvasókanonokként lektori megbízatásban Prágába küldték az újonnan kinevezett primás köszöntésére.⁶ Levelezésük kezdete is erre az időre tehető. Pázmány hamar bizalmába fogadta Dallost: még ugyanebben az évben őt bízta meg azzal, hogy kinevezését tudassa a protestáns Thurzó György nádorral;⁷ 1617-ben pedig, amikor közte és Körmöcbánya városa között nézeteltérés támadt, szintén Dallost kérte fel, hogy képviselje őt.⁸ Az 1618. évi királyválasztó országgyűlésen, melyen Pázmány szónoki tehetségével élve érvelt Ferdinánd királlyá koronázása mellett, a későbbi győri püspök káptalani követként volt jelen Lósy Imrével.

Dallos 1619-ben pécsi, majd 1621-ben váci püspökké nevezték ki, de pécsi püspöki *designatió*jával egyidejűleg a királyi tanácsosi címet is megkapta, mely politikai pályafutásának meghatározó momentuma lett. Ekkor nőtt meg dominanciája a közügyek terén, rendszeresen kikérték véleményét a fontosabb kérdésekben, melyekre színvonalas opinióiban adott választ. Bethlen Gábor első támadása idején a Bécsbe menekült többi magyar főpappal egyetemben részt vett a Titkos Tanács és a Magyar Tanács közös ülésein is, így például az 1620. június 19-ein, amikor az erdélyi fejedelemmel való békekötés lehetőségét kívánták megtárgyalni.⁹ Dallos politikai ténykedése során került közvetlen kapcsolatba Pázmánnyal. Az 1620–1621-es hainburgi és nikolsburgi béketárgyalásokon királyi követként kamatoztathatta diplomáciai talentumát, az 1623-as besztercebányai tárgyalásokon pedig már mint győri püspök és királyi tanácsos volt jelen. Egyházi ügyekben való jártasságát alátámasztja az egri nagyprépostként kapott 1611-es római küldetése, amikor is a székhelyéről elzavart káptalana ügyében járult V. Pál elé.¹⁰ Királyi tanácsosi megjegyzéseit, opinióit tekintve

⁴ Bitskey István: A nádor és az érsek, Esterházy Miklós vitája Pázmány Péterrel. In: Emlékkönyv Orosz István 70. születésnapjára. Szerk. Angri János – ifj. Barta János. Multiplex Media – DUP, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen 2005. 56.

⁵ Frankl Vilmos és Ráth Károly: Dallos Miklós győri püspöknek politikai és diplomatai iratai 1618–1626. Esztergom 1867. 4–5. 48.

⁶ Uo. 4.

⁷ Kádár Zsófia: A jezsuiták letelepedése és kollégiumalapítása Győrben (1626–1630). In: In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből. Szerk. Nemes Gábor – Vajk Ádám. Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr 2011. 210.

⁸ Dallos az eljárásról tudósítja Pázmányt 1617. szeptember 4-én írt levelében. Frankl V. és Ráth K.: Dallos Miklós i. m. 5.

⁹ Frankl V. és Ráth K.: Dallos Miklós i. m. 5–7. Dallosnak fennmaradt a június 19-i ülésen tett megjegyzése, melyet szintén Frankl V. és Ráth K. közöl lábjegyzetben: i. m. 2. jegyz. 7–8.

¹⁰ Tusor Péter: A magyar egyház és Róma a 17. században. Vigília 64. (1999) 509.

Dallos politikai nézetei megegyeztek Pázmány szemléletmódjával,¹¹ Pázmány és Dallos kapcsolata tehát túlmutatott a szokott tiszteletadáson. Ahogy Fraknói Vilmos fogalmaz „Pázmány Dallos iránt nagy rokonszenvet és tiszteletet bizonyított.”¹²

Hasonlóan a levél második bekezdésében előkerülő — akkor még kuriális kardinális, bécsi püspök — Melchior Klesl-höz fűződő kapcsolata sem csupán a politikai kérdésekre korlátozódott. A két kapcsolati rendszerben némi párhuzam lelhető fel annak tekintetében, hogy amíg Dallos politikai megnyilvánulásai Pázmányéhoz hasonlóak, addig Pázmány intenciói általában Klesl akarata szerint alakultak. Érdeemes elidőzni a Habsburg-politikában primer szerepet betöltő bécsi püspök és a kardinális kapcsolatánál. Fraknói Vilmos, Lukács László és Sík Sándor már utalásszerűen megfogalmazta, hogy II. Mátyás főminisztere, a Titkos Tanács elnöke Pázmány érseki kinevezésének aktív szereplője volt.¹³ Pázmány, mint a bécsi püspök kliense, elsőrendű magyar bizalmasa, s mint esztergomi érsek, politikájának közvetítője volt a Magyar Királyságban. Igaz, fő feladata esetében, a Habsburg-utódlás biztosításakor függetlenedni tudott patrónusától. Klesl gyors bukása ezért nem ingatta meg udvarbeli pozícióit. Közben pártfogójával sem romlott meg a viszonya. Klesl, miután kiszabadult az Angyalvárból, a magyar egyházi ügyeket vette pártfogásba a Kúriában.¹⁴ Ennek tudatában nem pusztán véletlen tehát, hogy a bécsi bíboros neve előkerül Pázmány Dalloshoz írt levelében, és nem véletlen az sem, hogy Pázmány a Szent Ünnepek előtt, azaz 1627 decemberének valamelyik napján Bécsújhelyen látogatta meg a római száműzetésből alighogy hazaérkezett patrónusát. E folyamatos kapcsolattartás, valamint Klesl elmúlt évekbeli kúriai szerepvállalása és az ottani tapasztalatai magyarázzák, miért javasolhatta Pázmány Dallosnak, hogy írjon a bécsi püspöknek a pápai megerősítése ügyében.

A Pázmány és Dallos közti levélváltások visszatérő témája a Győrben felállítandó jezsuita kollégium, illetve az ennek megakadályozására törekvő győri káptalan. 1626. október 16-i levelében Pázmány arra kérte Dallost, járjon közben a káptalannál a jezsuita kollégium felállításának kérdésében.¹⁵ A következő évi május 11-i levelében csatolta Dallosnak Lósy Imre váradi püspök, érseki vikárius levelét, melyben a püspök tájékoztatta Pázmányt, hogy a győri káptalan beidézett tagjai — a nagyprépost és két kanonok — kijelentették: hajlandóak

¹¹ Frankl V. és Ráth K.: Dallos Miklós i. m. 7.

¹² Uo. 48.

¹³ Frankl V.: Pázmány Péter és kora I–III. Pest 1868–1872. 184.; Lukács László: Jezsuita maradt-e Pázmány mint érsek? In: Pázmány Péter emlékezete. Halálának 350. évfordulójára. Szerk. Lukács László – Szabó Ferenc. Róma 1987. 197–267., 204.; Pázmány érseki kinevezésének körülményeiről, valamint a Klesl-lel való patrónus-kliens rendszerbe tökéletesen beilleszkedő kapcsolatának jellegéről, legújabban Tusor Péter értekezett az MTA doktori disszertációjában. *Tusor Péter: Egy „epizód” Magyarország és a római Szentszék kapcsolataiból. Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése (Mikropolitikai tanulmány).* Bp. 2013.

¹⁴ *Tusor Péter: Pázmány és Klesl levélváltása 1626/1627 fordulóján. Forrásközlés a firenzei Magalotti-levéltárból.* In: Magyarország és a római Szentszék (Források és Távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk. Tusor Péter, Gondolat Kiadó, Budapest–Róma 2012. 123.

¹⁵ Hanuy F.: Pázmány Péter Bibornok i. m. 543–545.

felhagyni az ellenállással a jezsuita kollégium ügyét illetően.¹⁶ A káptalan és a kollégium közötti konfrontáció azonban ezzel még közel sem ért véget; további meglétét jól mutatja Pázmány 1627. július 22-én Dalloshoz írt következő levele, melyben azt tanácsolja, hogy a kollégium épületeinek tulajdonjogát szerezzék meg a király részére, aki majd azt később a jezsuiták használatára bocsájtja.¹⁷ Pázmány mindeközben a káptalannal is megegyezésre törekedett.¹⁸ Végül a jezsuita rend győri letelepítése sikerrel zárult: a király 1627-ben házat vásárolt a szeminárium számára,¹⁹ 1629-ben pedig 25 000 forint értékű alapítványt hozott létre annak felállítására. Erről az eseményről fennmaradt II. Ferdinánd oklevele, melyben elismerte Dallos alapítványát és utalványozta az államkölcsönként felvett tőke hiteldíját.²⁰

A jezsuiták letelepítését illetően a káptalan negatív hozzáállásának oka Győr városának rendkívüli helyzetében keresendő. A település ugyanis kiváltságos káptalani mezőváros volt, telkeinek nagy része a székeskáptalan tulajdonát képezte. A püspök lakhelyét az ún. belső vár, a fellegvár alkotta, mely csupán a székesegyházból, a püspöki palotából, illetve ezek közvetlen környezetéből állt, tehát a püspök földesúri joghatósága a káptalanénál jóval kisebb volt. A püspök helyzetét tovább rontotta, hogy Győr visszafoglalását követően a püspöki épületeket a katonaság is igénybe vette.²¹ A káptalan elismerte ugyan a jezsuita rend érdemeit, de csak akkor volt hajlandó jóváhagyni a letelepítésüket, ha sem a püspöki birtokokat, sem a káptalant területileg nem károsítják ezzel. A káptalan ellenállása azonban az eljárást csak lassítani tudta, erőfeszítéseik hiábavalónak bizonyultak, mivel II. Ferdinánd a fentebb említett 1627-es oklevelében a telkeket a Jézus Társaságának adományozta. A házak és telkek jezsuiták általi birtokbavételére 1627 októberében került sor, a káptalannal való közös hang megtalálása azonban még közel két évig váratott magára. 1629 júliusára sikerült Dallos Miklósnak és a jezsuitáknak megállapodniuk a káptalannal, de ekkorra a rend már Győr hétköznapijainak részévé vált.²²

¹⁶ Uo. 601.

¹⁷ Uo. 630–631.

¹⁸ Pázmány levele a Győri káptalanhoz, 1627. október 7. *Hanuy F.*: Pázmány Péter Bíbornok i. m. 654–655.

¹⁹ *Fazekas István*: A reform útján, a katolikus megújulás Nyugat – Magyarországon. Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr 2014. 32.

²⁰ *Bedy Vince*: A győregyházmegyei papnevelés története. Győr, 1937. 186., 189. és 380–382. *Kádár Zsófia*: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630). In: *Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk. Kádár Zsófia – Lakatos Bálint – Zarnóczki Aron. Magyar Levéltárosok Egyesülete. Bp. 2013. 303.

²¹ *Villányi Szaniszló*: Győr-vár és város helyrajza, erődítése, háztelek- és lakossági viszonyai a XVI. és XVII. században. Győr 1882. 9–11. Mindez érthető, ha figyelembe vesszük Győr stratégiai helyzetét és erődváros jellegét. Vö. *Pálffy Géza*: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr 1999. 9.; *Gecsényi Lajos*: Gazdasági és társadalmi változások Győrött a 16–17. század fordulóján. In: *Tanulmányok Győr és vidéke történetéből*. Szerk. Gecsényi Lajos, Győr–Sopron megyei 1. sz. Levéltár. Győr 1978. 5–6.

²² Ezt támasztja alá az a tény, hogy már 1627-ben a jezsuiták könyveket kaptak a könyvtáruk számára egy győri, vagy Győr közelében élő nemestől. ld.: *Fazekas I.*: A reform útján i. m. 232.

Pázmány levele Dallos Miklóshoz²³*Nagyszombat, 1628. január 14.*

*Reverendissime Domine frater observandissime
Salute ac Servitiorum commendatione praemissa.*

Sok io szerencset, boldog új esztendőket kívánok Istentől Kdk. Az Kd törödeset es faratsagat szüböl szanom. Ha az io akaratok oly kedvesen es io szüvel veszen mint illik. Bizony dolog, hogy ha Isten Kgd ide hozta volna, az regi fraterekkel együt nagy szeretettel lattam volna Kgd. Ha az en szerencsetlensegem eztis az kevis consolariot nem engedte, io neven veszem Istentül.

Ugy vagyon, altal mentem volt Cardinal Klesel uramhoz, de bizony sem magam, sem senki olyanrul nem beszéltem, hanem három vagy negy oraig voltunk együt, es minthogy a Szent Innepek elottem voltak, vacsora utan szövetnikivel iöttem ki Uj Helybol. Azert semit sem szollottam az Kd dolgarulis. Nem messze van Kgd-tül, irion Kd neki maga, es tudom meg ielenti, miben van az Kd confirmacioia.

Az Jurisdictionot hogy Kgd oltalmazza szükseges, mert egy vekony initium nagy efectust hozhat. Igen iavallom az Kgd vigyazasat.

Az böcsülletes Györi kaptalannak az paterekkel valo veszekedeset bantam mindenkor, es lattam, hogy az kaptalannak nem leszen hasznos es böcsülletes, hogy ebben akadoz. Arra nizvin kivantam, hogy ne ilyen nagy sigorral, hanem moderatiusb procedalna ő kgk. Am immár ő felsege usus est autoritate bizony soha azt fel nem forgattyak per nullam viam. Mind az altal en mostis akarnam, ha lehetne, hogy bono cum consensu lenne az nemes Captalannal a' dolog. Be latom, hogy nehez dolog. Minthogy egy hazba vitezek közöt lagnak az io pap urak, igen militariter procedalnak. Lassak a véget: Arra ígirték vala magokat levelek altal, hogy hozzam küldenek es fraternae akarnak végezni. Abba sem lön semmi. Mi okon, nem tudom, de talam nem illenek egy olyan böcsülletes kaptalanhoz hogy amit becsületben fogadnak az esztergami erseknek, azt el mulatnak. Mind az altal úgy legyen, a mint ő kdk akaria. Enis ő kkek többi az dologjat nem bantom. Mert ha elobbi premissioiokert meg nem allottak. Ki tudgya, ha meg allanak a mit ez utanis vegeznének. Ezt Kk mint frateremnek confidenter irom, es nem banom, ha kd comuncialja ő kkel, mert ugy latszik meltan panaszkodható[k] ő kkre.

Az Palatinus uram dolgat a mi illeti, ugy tetszik, oka semminek nem vagyok. Nemis gyüölködöm ő kgmevel. De azert soha bizony azt nem szenvedem, hogy szinte mint kocsissat, ugy tractallyon. Job tavulj szeretnünk egymast, hogy sem közel gyüölünk. En az io urnak nem vettem. Oltalmaztam és ez utanis oltalmazom ha kivantatek, nem az magam, hanem az en állapotom böcsülleteert. Ha az oltalom nem kivantatik, inkább akarom, és en az io urnak csak lovaszanak sem vetek. Bizony nem vadol azzal nem conscientiam, hogy exceedaltam az oltalomban, hanem hogy deficialtam. De vagy szeret az io ur, vagy

²³ A mindvégig s.k. levél közlése betűhív. Lelőhelyét ld. fentebb: 3. jegyz.

gyülöl, lássa, ő dolga. En azen dolgaimba iarok, az ő kegyelme dolgaban curiosus nem vagyok.

Adgya az Ur Isten, hogy Kgdet io egessegeben lassam, es haljak az Kgd egessege felol őrvedetes hireket.

Az Kdl vala szembe letelt semmi oly külső dologert nem kivantam es nem kivanom, hanem csak ex puro amore fraterno, melyben Isten tartson meg benunket.

Tirnaviae 14 Januarii 1628

Kgnek baratsaggal
Archiepiscopus Strigoniensis

THE LETTER OF PÉTER PÁZMÁNY WRITTEN TO BISHOP MIKLÓS DALLOS OF GYŐR
IN 1628

by Fehér Lilla – Kanász Viktor
(Summary)

In the course of their research into the life and activities of Péter Pázmány, Emil Hargittay and Péter Tusor have already drawn attention to the fact that the collection of the letters of the cardinal-archbishop cannot be regarded as complete despite the extension of the work undertaken by Ferenc Hanuy in the early 20th century. Since the publication of the Hanuy edition, many unknown letters have been identified, and several among these have already appeared in print. In recent years, the centre of the Pázmány research has become the University which bears his name, where the letters discovered since the Hanuy collection are prepared for publication under the direction of Péter Tusor. One of the hitherto unpublished letters is the document which is presented in this paper.

The letter in question was addressed by Péter Pázmány to bishop Miklós Dallos of Győr at Nagyszombat on 14 January 1628. This is an important supplement to the correspondence between the cardinal and the bishop, providing important insight into the life of the chapter and Jesuit College at Győr, as well as into the relationship of Pázmány with both the palatine and Melchior Klesl, bishop of Vienna.